

Kultura pamćenja i historija, prir. Maja Brkljačić, Sandra Prlenda, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2006., 415 str.

Na znanstvenoj je sceni od 1980-ih godina prisutna i utjecajna istraživačka struja unutar humanističkih i društvenih znanosti koja je svoj fokus našla u bavljenju sjećanjem i pamćenjem. Neki od najznačajnijih tekstova koji se bave odnosom sjećanja i povijesti iz pera francuskih, njemačkih, britanskih, američkih i izraelskih povjesničara i književnih teoretičara objavljeni su u zborniku *Kultura pamćenja i historija*. Tekstove su izabrale, prevele i pripremile povjesničarke Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, a zbornik je objavljen u biblioteci *Dialogica Europea*, koja s već nekoliko naslova potiče nove i inovativne pristupe starim i novim temama hrvatske povijesti u euromediterranskom kontekstu.

Posljednja tri desetljeća su "vrijeme prisjećanja", vrijeme afektivnog i tankočutnog odnosa prema prošlosti. To je izazvalo kritičku revalorizaciju epistemološkog, metodološkog i reprezentacijskog okvira dotadašnjeg bavljenja prošlošću unutar povijesne znanosti. Naime, ako za "kulturu pamćenja" više nije važna činjenična nego upamćena povijest, čvrsti temelji starog povjesničarskog zanata znatno su poljuljani. To više nije povijest zaokruženih događaja, koherentnih prikaza, jednoznačnih interpretacija, nego povijest djelomičnih iskaza, konkurentnih prikaza, mnogoznačnih poimanja. Na teorijskoj ili analitičko-studijskoj razini svih se 13 tekstova u zborniku dotiču takve povijesti. Nadalje, povijesna istraživanja vezana uz pamćenje i sjećanje oblikuju se kao usmena povijest, povijest odozdo i povijest svakodnevice i u svim tim segmentima metodološkog i teorijskog pristupa bliska su etnološkim, antropološkim i folklorističkim istraživanjima.

Neki prevedeni tekstovi su klasici, kao primjerice onaj o "izmišljanju tradicije" (*invention of tradition*) Erica Hobsbawma ili o "mjestima pamćenja" (*lieux de mémoire*) Pierrea Nore, oba u originalu objavljena u prvoj polovici 1980-ih godina i vrlo utjecajna na oblikovanje daljnjih povijesnih istraživanja. Oba teksta obrazlažu posljedice intenzivnih mijena suvremenog društva u eri modernizacije posljednjih nekoliko stoljeća, mijena koje će rezultirati lomovima, prekidima, diskontinuitetima u odnosu na prošlost. Hobsbawm tako raspravlja o prekidu s prijašnjim "običajima" koji su funkcionalno i značenjski bili inkorporirani u pojedina društva i zajednice, osiguravajući kontinuitet ne u pukoj statičnosti običaja nego u njegovoj sposobnosti da apsorbira mijenu. Nora pak govori o "pravom pamćenju" kao društvenom, kolektivnom i sveobuhvatnom fenomenu, integralnom dijelu funkcioniranja i prakse prijašnjih društava, koje je zbog intenzivnih modernizacijskih mijena prekinuto, a u novoj konstelaciji društvenih, kulturnih i političkih odnosa uspostavlja se "historija" kao novi režim pamćenja, autoriziran znanstvenim legitimitetom i temeljen na tragovima. Oba autora utvrđuju da su nova društva "društva bez rituala" kojima bi se premostio diskontinuitet. Kako bi se barem dio društvenog i kulturnog života strukturirao kao trajni, javlja se izmišljanje novih tradicija i običaja kao "proces formalizacije i ritualizacije koji karakterizira pozivanje na prošlost" (Hobsbawm), odnosno uspostavljaju se "mjesto pamćenja" (muzeji, arhivi, groblja, zbirke, blagdani, obljetnice, zapisnici, spomenici) kojima je temeljna svrha "zaustavljanje vremena, blokiranje napretka zaborava, fiksiranje stanja stvari" (Nora).

U prvome dijelu zbornika, nadalje, izabrani su i drugi tekstovi koji teorijski problematiziraju odnos pamćenja/sjećanja i povijesti te uspostavljaju neka terminološka i analitička uporišta. Autor Jan Assmann se okreće temeljima bavljenja "kolektivnim pamćenjem" u radovima sociologa Mauricea Halbwachsa iz prve polovice 20. stoljeća te njegovoj tada vrlo rano istaknutoj tezi, a danas općeprihvaćenoj, o tome da je prošlost kulturna tvorevina i socijalna konstrukcija, te dalje raspravlja o komunikacijskom i kulturalnom pamćenju kao oblicima kolektivnog sjećanja. Još jedno od temeljnih pitanja, o tome je li uopće moguće povijesnim istraživanjem rekonstruirati stvarnu prošlost, provlači se studijom Stevena Knappa i traženjem okvira unutar kojih bi nova otkrića i povijesne revizije koje slijede postale etički i politički relevantnima za suvremenost.

U drugome dijelu, sa snažnim eksplicitnim ili implicitnim uporištem u Norinoj i Hobsbawmovoju teorijskoj raspravi, autori – Mona Ozouf, John Gillis, James Young i Jakob Vogel – analiziraju razvoj novih tradicija i specifičnih mjesta pamćenja te interpretiraju promjene diskursa i prakse pamćenja s njima povezanima u kontekstu političkih, društvenih, kulturnih i gospodarskih mijena moderne povijesti. U središtu su niza studija komemorativne prakse i mjesta ili ceremonijalna događanja (primjerice, francuski Panteon, memorijali posvećeni holokaustu, vojne parade), odnosno razvoj intelektualnih i moralnih okolnosti u kojima se ta mjesta sjećanja uspostavljaju te diskurzivno i umjetnički oblikuju. Ono što im posebice daje dinamiku jest činjenica da su mnoga od njih od samoga početka mjesta političkih prijepora i vrijednosnih proturječja u konstituiranju nacionalnih prošlosti.

Treći dio zbornika okuplja pet studija u kojima se autori – Etienne François, Holm Sundhaussen, Claudia Koonz, Paul Boyer te Idith Zertal – bave Drugim svjetskim ratom, odnosno poviješću percepcija i pamćenja toga ključnog događaja prošloga stoljeća. Kako studije pokazuju, postoje razni oblici službenih sjećanja u raznim nacionalnim historiografijama, ideološkim ritualizacijama, udžbeničkim prikazima, medijskim obradama te niz biografskih sjećanja koja su ovisno o društvenoj i političkoj konstelaciji potisnuta ili istaknuta. Socijalistička Jugoslavija, koncentracijski logori u Njemačkoj, napad atomskom bombom na japanske gradove, holokaust, samo su neke od tema članaka u kojima autori problematiziraju različite politike pamćenja, konstrukciju sjećanja, oblikovanje osobnih i društvenih identiteta, dekonstrukcije mitova i nove konstrukcije tijekom vremena, važnost povijesnog zaborava kao naličja sjećanja, te utjecaj potisnutih osobnih sjećanja koja u trenutku kada se vraćaju na javnu scenu mogu imati moć delegitimirati dominantne slike prošlosti ili otvoriti kontroverze. Pristupom "kulture pamćenja" istražuju se konkurentna mjesta proizvodnje značenja o prošlosti i procesi prerade povijesnih činjenica, a također priroda i funkcija traumatskog sjećanja, bolnih suočavanja s osobnim prošlim događajima.

Izbor tekstova u ovome zborniku, kako ističu priređivačice, namijenjen je prije svega uvođenju u područje bavljenja sjećanjem i pamćenjem, kao studentski priručnik i poticaj za buduća istraživanja. Prevedenih naslova u tom području doista je malo, a interes je sve veći, o čemu svjedoče i sve češći domaći interdisciplinarni projekti o biografskim sjećanjima na život u socijalizmu, na Drugi svjetski rat, na Domovinski rat, ili istraživanja različitih politika sjećanja, službenih monumentalizacija ili medijskih reprodukcija. Takvim je istraživanjima ovaj zbornik prevedenih tekstova dobrodošao priručnik.

Valentina GULIN ZRNIĆ